
Merkinės Švč. Marijos Ėmimo į dangų bažnyčios skliautų puošyba

Skirmantė Smilingytė-Žeimienė

*Kultūros, filosofijos ir meno institutas,
Saltoniškių g. 58,
LT-2026 Vilnius*

Straipsnyje aptariama 1913 m. Merkinės bažnyčios sienų tapyba, į darnią puošybinių visumą įtraukusi ir XVII a. II pusės skliautų lipdybą. Nagrinėjama skliautų dekoru religinė ir istorinė reikšmė, meninė išraiška. Patikslinamas bažnyčios dekoracijos datavimas ir nustatomas jos autorius – lig šiol dailėtyrininkams nežinotas Vilniaus tapytojas Kazimieras Imeninskis.

Raktažodžiai: sienų tapyba, XX a. pradžios bažnyčių dekoras, Merkinės bažnyčia, Švč. M. Marijos litanija, Lietuvos *Vytis*, K. Imeninskis, K. Ribikauskas

Lietuvos bažnyčiose nedaug kur išliko sienų tapyba, sukurta XX a. pradžioje iki Pirmojo pasaulinio karo. Tačiau anuomet daugelio bažnyčių skliautai ir sienos buvo puošiamos ornamentiniais, siužetiniais tapiniais, daug kur buvo atnaujinama ankstesniųjų amžių bažnyčių polichromija. Bažnyčias dekoravo vietos ir iš svetur atvykę dailininkai ar meistrai. Bavarijos dailininkai 1914 m. buvo pakviesti atnaujinti Aušros Vartus ir dekoruoti Rasų koplyčią. Dekoratoriai iš Tirolio dirbo Sudervės, Vilniaus Šv. Jurgio ir Šv. Dvasios bažnyčiose, iš Varšuvos puošė Joniškio, iš Karaliaučiaus – Šilutės šventoves. Būtent Joniškio, Šilutės, Sudervės, Vilniaus Šv. Dvasios ir Visų Šventųjų bažnyčių XX a. pradžios sieninės tapybos kompozicijos buvo įtrauktos į dailės paminklų sąrašą. Į saugotinių dailės kūrinių registrą šiuo metu keitinama įtraukti Merkinės bažnyčios skliautų dekorą, kurio polichrominė sienų puošyba, sukurta 1913 m. Vilniaus meistrų, jau keletą kartų buvo atnaujinta¹, ir nors darbas atliktas ne be priekaištų, pirmą kartą sienų tapybos pavidalas yra išlaikytas.

Merkinės bažnyčios skliautų polichromija turi keletą išskirtinių ir savitų bruožų. Sienų tapyba Merkinės bažnyčioje yra bažnyčios skliautų ir sienų dekoracijos dalis – ji derinta prie XVII a. II pusės skliautų lipdybos ir sudaro harmoningą puošybinių visumą. Ornamentinė ir siužetinė tapyba ištiesai dengia didžiosios navos (1 pav.) ir presbiterijos skliautus, tuo tarpu kitose Lietuvos bažnyčiose dažniausiai būdavo dekoruojami frizai, rozetės, arkos, langų apvadai, nerviūros arba keletas siužetinių scenų būdavo įkomponuojamos presbiterijos ar navų skliautuose, lubose, sienose. Pagrindinis Merkinės bažnyčios skliautų tapytų kompozicijų ciklas, skirtas Švč. Mer-

gelės Marijos litanijos invokacijoms, yra turbūt vienintelis plačiai išplėtotas šios temos atvejis Lietuvos bažnyčių dekore. Merkinės bažnyčios sieninė tapyba tai – jos užsakovų ne tik religinių aspiracijų, bet ir tautinių bei politinių interesų afiša. Kartu šis dailės užsakymas liudija užsakovus receptiškai reflektavus istorinę Merkinės praeitį, meninį bažnyčios paveldą ir pamaldumo į Švč. Mergelę Mariją tradiciją. Polichrominis Merkinės bažnyčios dekoras yra retas profesionalus bažnyčių sienų tapybos kūrinys, sukurtas vietos dailininkų XX a. pradžioje.

* * *

Mykolas Pacas, o gal Pacai, XVII a. II pusėje (po 1655 m.) rekonstravę gerokai karų apnaikintą Merkinės bažnyčią, inicijavo ir bažnyčios skliautų puošybą. Tikėtina, kad tai buvo barokiniam dekorui būdinga suderinta reljefinės lipdybos ir sienų tapybos dekoracija, puošusi didžiosios navos ir presbiterijos skliautus. Šios puošybos reliktai yra didžiosios navos skliautų centrinėje ašyje esantys du stačiakampiai reljefiniai plafonai su herbais – Pacų *Lelija* (*Gozdava*) ir Lenkijos *Ereliu*. Didžiosios navos skliautuose yra išlikę ir du lipdytiniai trilapio formos plafonai – priešais vargonų chorą ir triumfo arką (ši plafoną „laiko“ du reljefiniai žalčiai). Dabar plafonuose – 1913 m. tapiniai, galbūt anksčiau čia būta ir vienlaikės su reljefiniais plafonais sienų tapybos. Valstybiniai ir giminės heraldikos ženklai senosios skliautų puošybos idėjinėje programoje, matyt, buvo jungti su religine simbolika ar siužetais. XVII a. II pusėje puošiant Merkinės bažnyčią siekta įamžinti LDK valstybingumo idėją ir aukštas pareigas ėjusių Pacų nuopelnus valstybei. Abiejų Tautų Valstybės vienybę sim-

bolizavo reljefiniai Lenkijos ir Lietuvos herbai. Pastarojo būta presbiterijos skliautuose. Lietuviškoje Merkinės istoriografijoje pateikiama įvairių versijų dėl Lietuvos *Vyčio* egzistavimo Merkinės bažnyčioje. Pavyzdžiui, nurodoma, kad presbiterijos skliautuose kartu buvo *Vytis* ir *Erelis*². P. Biržys, lankęsis Merkinėje ir bendravęs su dabartinės polichromijos bažnyčioje užsakovu ir *Vyčio* „atstatytoju“ kun. Kazimieru Ribikausku, teigė, kad reljefinis Lietuvos herbas nudažytas prolenkiškai orientuoto Merkinės klebono Tomo Kakariekos iniciatyva³. Istorikas kun. Jonas Reitelaitis, tyrinėjęs Merkinės bažnyčios istoriją, nurodo, kad presbiterijos skliautuose buvusį *Vytį* ir *Erelį* panaikino Merkinės klebonas Adomas Šlepavičius, remontuodamas bažnyčios vidų (1884m.?)⁴. J. I. Kraszewskis, savo akimis matęs dar nesunaikintą reljefinį Lietuvos herbą, minėjo jį buvus presbiterijos skliautuose, o Lenkijos *Erelį* – didžiosios navos skliautų viduryje, *Gozdava* – palei vargonų chorą⁵.

Vyčio panaikinimas ir jo atkūrimas buvusioje vietoje yra akivaizdžiai bažnyčios puošyboje atspindėta XIX a. pabaigos – XX a. pradžios skirtingų tautinių siekių kova. 1913 m. nutapytas skydas su *Vytimi* yra svarbiausias akcentas presbiterijos skliautų puošyboje. Ši kompozicija dabar yra pertapyta, veikiausiai gerokai suprastinus jos meninę išraišką. Matyt, autentiškas *Vytis* buvo nutapytas (kaip ir dabar) ryškesnėmis spalvomis nei kitos skliautų kompozicijos – taip pabrėžiamas jo išskirtinis reikšmingumas. Lietuvos herbo buvimą bažnyčioje reikėjo apginti. Yra pasakojamas kuriozinis atsitikimas, kai dėl nepatenkintų gyventojų lenkų skundo cariniai valdininkai užsipaolė kleboną K. Ribikauską. Šis įtikinęs valdžios atstovus, kad bažnyčioje pavaizduotas Rusijos patronas šv. Jurgis, ir taip „įteisino“ *Vytį* bažnyčios puošyboje⁶.

Merkiniečiai didžiavosi ir tebesididžiuoja, kad pirmasis *Vytis* bažnyčioje iki Pirmojo pasaulinio karo nutapytas Merkinėje. Tarpukariu džiaugtasi: Merkinė žymi ne tik savo istorine „karališkąja“ praeitimi, bet reikšminga ir esąčiai – čia jau 1913 m. buvo gyva Nepriklausomos Lietuvos nuojauta. *Vytis* ir lietuvių kalba bažnyčioje ne tik pamaldose, bet ir bažnyčios skliautuose (užrašuose su Švč. Mergelės Marijos litanijos invokacijomis) tada bylojo Merkinės parapiją amžiams tapus lietuviška.

Lietuvių kalba Merkinės bažnyčioje prabilta tik 1890 m., kai čia buvo paskirtas kun. Konstantinas Jagminas. Per procesiją jis tuomet užgiedojo lietuviškai, tačiau iš didelės ir lietuviškos parapijos (per 7000 parapijiečių) jam niekas nepritarė, nes parapijoje nebuvo lietuviškų maldaknygių – taigi ir morkančių giesmes, litanijas ar maldas lietuviškai. Jaunas veiklus kunigas suorganizavo maldaknygių lietuvių kalba pargabenimą iš Tilžės ir jau po metų jomis aprūpino parapiją. Kun. K. Jagminą greitai pasiglem-

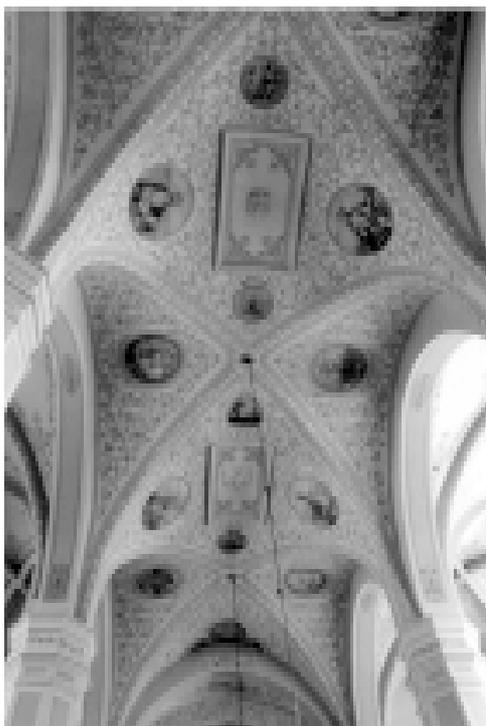
žė mirtis, tačiau jo lietuvišką „veiklą“ pratęsė netrukus į Merkinę paskirtas kun. K. Ribikauskas, išdirbęs čia daugelį metų.

1911 m. liepos 10 d. kun. K. Ribikauskas sušaukė visuotinį parapijos susirinkimą, kuriame buvo nuspręsta remontuoti bažnyčios vidų ir išorę, sudarytas bažnyčios remonto komitetas⁷. Vilniaus dvasinė konsistorija patvirtino komiteto sudėtį ir remonto sąmatą, taip pat leido šiam reikalui rinkti aukas. Patvirtintą Merkinės bažnyčios remonto sąmatą 1912 m. sausio 15 d. sudarė skulptorius (!?) V. Mikėnas. Joje, be kitų darbų, numatyta: du kartus nudažyti sienų apacią bažnyčios viduje (63 rub.), nudažyti sienas ir lubas klijiniais dažais po 75 kap. už sieksnį (315 rub.). Daugiausiai lėšų buvo numatyta skirti visų altorių ir sakyklos paausavimui – 700 rub. Iš viso buvo planuojama remontui išleisti 3233,37 rub.⁸, tačiau bažnyčios renovacija kainavo kone tris kartus daugiau – 9516 rub.⁹

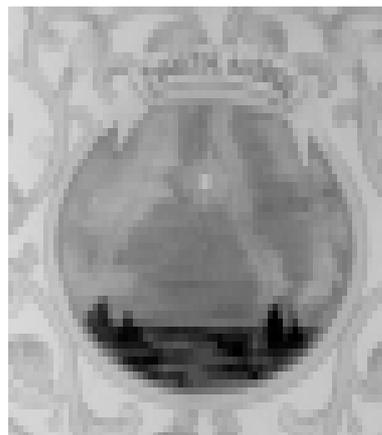
Prieš remontą bažnyčia buvo gerokai apleista: pajudusi, tinkas nubyrėjęs, langai išdužę¹⁰. Ambicingas klebonas K. Ribikauskas, su savo pagalbininkais suorganizavęs puikų bažnyčios chorą, įkūręs blaivybės draugijos skyrių, įsteigęs gerai veikiančią kooperatyvą „Dainava“, atnaujindamas bažnyčią negalėjo pasitenkinti jos sienų ar skliautų pašvarinimu. Jam magėjo ne tik atkurti *Vytį* presbiterijos skliautuose, bet ir tinkamai išpuosti istorinę bažnyčią, todėl ryžosi kapitaliniam bažnyčios atnaujimui ir dekoravimui, užtraukusiam parapijai skolas.

Istoriografijoje visuotinai įsitvirtino Merkinės bažnyčios dekoracijos data – 1912 metai. Ir pats K. Ribikauskas raporte Kaišiadorių vyskupui (1927 m.) mini bažnyčios „atremontavimą“ buvus 1912 m.¹¹, šie metai fiksuojami 1927 m. ir 1932 m. bažnyčios inventoriuose. Iš tikrųjų bažnyčios skliautai ir sienos išpuosti 1913 metais. 1912 m. pavasarį buvo laukiama atvykstant meistrų iš Vilniaus¹², kurie turbūt turėjo atlikti kurijos patvirtintoje sąmatoje numatytus darbus. Nežinia, kada klebono ir parapijos planai dėl remonto pasikeitė, ir buvo nuspręsta dekoruoti bažnyčios skliautus. Aišku tik, kad 1913 m. vasarą dekoravimo darbai jau buvo pradėti, bet pristigta lėšų, o miestelėnai lenkai neprisidėjo prie renovacijos. Klebonas kreipėsi į lietuvių išėiviją paramos. Matyt, jį paskatino sėkmingas Valkininkų pavyzdys: neseniai išėiviai buvo gausiai parėmę Valkininkų bažnyčios remonto ir puošybos darbus. 1913 m. net per spaudą merkiniečiai buvo raginami nepagailėti skatiko Dievo namų gražinimui, be to, buvo grasinta liūdna perspektyva: net vasarą vargas, kai pamaldos laikomos špitolėje, o kas bus žiemą?¹³ 1913 m. Merkinės bažnyčios dekoravimo darbai fiksuojami ir bažnyčios kasos knygos išlaidose¹⁴.

Taigi 1913 m. buvo sukurtas Merkinės bažnyčios skliautų ir sienų dekoras: vingriai besiraitanti, stip-

1. Merkinės bažnyčios didžiosios navos skliautai (Aloyzo Petrašiūno nuotr.)

5. Švč. M. Marijos litanijos ciklo kompozicija „Aušros žvaigždė“ (Aloyzo Petrašiūno nuotr.)

6. Tapytas medalionas „Šv. Lukas evangelistas“ (Aloyzo Petrašiūno nuotr.)

3. Šv. M. Marijos litanijos ciklo kompozicija „Auksu namai“ (Aloyzo Petrašiūno nuotr.)

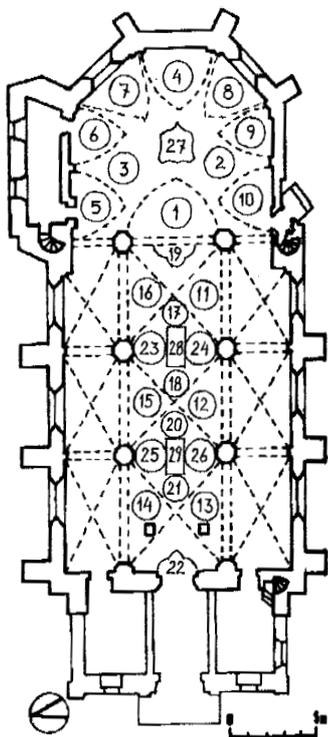
7. Tapytas medalionas Šv. Morkus evangelistas“ (Aloyzo Petrašiūno nuotr.)

4. Švč. M. Marijos litanijos ciklo kompozicija „Nuliūdu-siųjų paguoda“ (Aloyzo Petrašiūno nuotr.)

riai stilizuota augalinė (vynmedžio) arabeska išmargino skliautus ir į gana harmoningą estetinę visumą sujungė skirtingų šimtmečių ir skirtingomis medžiagomis atliktus sužetinius dekoru dėmenis. Dekoratyvūs augalinio ornamento apvadai, žymintys visų navų ir presbiterijos skliautų nerviūras, briaunas, liunetes, išryškino bažnyčios architektoniką. Stilizuota, pastelinių tonų augalinė ornamentacija išpuošė ir šoninių navų skliautus, piliorių, piliastrų kapitelius, apylanges, konsekracijos žvakidžių vietas ir kt. Tokia išsistinė augalinė arabeska bažnyčių interjerų dekoravime buvo pamėgta gotikos ir renesanso epochose. Neogotikinė ornamentacija neblogai dera gotikines formas išlaikiusioje Merkinės bažnyčioje.

Ši augalinė ornamentacija jungia tris dekoracijoje plėtojamas temas: herbų, Švč. M. Marijos litanijos ir keturių evangelistų. Pagrindinių sužetinių tapinių ciklą, skirtą Švč. M. Marijos litanijos invokacijoms, sudaro dvidešimt skirtingų dydžių tapytų medalionų ir du trilapio pavidalo plafonai, aprėminti reljefiniais astragalo ir virvelės apvadais (2 pav.). Keturių evangelistų scenos taip pat įkomponuotos apskrituose medalionuose, tik jie didesni nei pagrindinio ciklo medalionai. Trijų dydžių medalionų variacijos sukuria dekoratyvų ritmą.

2. Merkinės Švč. M. Marijos Ėmimo į dangų bažnyčios planas. Presbiterijos ir didžiosios navos skliautuose tapytų medalionų ir plafonų ciklas „Švč. M. Marijos litanija“:

1. „Kristau, išgirsk mus!“ (maldai sunertos rankos, virš jų – dvi ausys spindulių gloriijoje);
2. „Tėvas, dangaus Dievas“ (Dievas Tėvas, dešine ranka laiminant, kairė, laikanti skeptrą, padėta ant Žemės rutulio);

3. „Sūnus, pasaulio Atpirkėjas“ (Jėzus Kristus, dešine ranka laiminant, kaire – apglėbęs kryžių);

4. „Šventoji Dvasia“ (šv. Dvasios balandis spindulių gloriijoje);

5. „Šventoji Marija“ (Švč. M. Marijos heliograma, po ja – dvi sukryžiuotos baltažiedės lelijos šakos, virš jos – karūna);

6. „Teisybės paveikslas“ (pakabinamos svarstyklės, virš jų – Švč. M. Marijos heliograma, karūna);

7. „Išminties sostas“ (sostas, virš jo – šv. Dvasios balandis);

8. „Mūsų linksmybės priežastis“ (sostas-krėslas);

9. „Dvasios indas“ (kielikas);

10. „Garbės indas“ (monstrancija);

11. „Įstabus maldingumo indas“ (kielikas ir ostija);

12. „Paslaptingoji rožė“ (rožės krūmas su baltu žiedu ir pumpuru);

13. „Dovydo bokštas“ (akmens luitų gynybinis bokštas);

14. „Aukso namai“ (aukso spalvos kupolinė bažnytėlė);

15. „Sandoros skrynia“ (sandoros skrynia, virš jos – klūpantys angelai);

16. „Dangaus vartai“ (aklinų vartų arka);

17. „Aušros žvaigždė“ (spinduliuojanti šešiakampė žvaigždė brėkstančio dangaus ir peizažo su upe fone);

18. „Nuliūdusiųjų paguoda“ (kapinaičių kalvelė su mediniais kryžiais, fone – upės siluetas);

19. „Karalienė angelų“ (dvi sparnuotos angelų galvutės, virš jų – karūna su kryželiu);

20. „Karalienė išpažinėju“ (dvi knygos, dvasininko beretė, rožinis, virš jų – karūna su kryželiu spindulių gloriijoje);

21. „Karalienė mergelių“ (dvi sukryžiuotos gausiai žydinčios baltažiedės lelijos, virš jų – uždaro tipo karūna su kryželiu);

22. „Dievo avinėlis“ (avinėlis, laikantis kryžių).

Didžiosios navos skliautuose tapytų medalionų ciklas „Keturi evangelistai“:

23. „Šv. Matas evangelistas“ (šv. Matas, laikantis atverstą knygą ir plunksną, už jo – laiminančio angelo figūra, fone – kalva su trimis kryžiais);

24. „Šv. Lukas evangelistas“ (šv. Lukas su plunksna ir atversta knyga rankose, šalia jo – paletė su teptukais, už jo – jaučio galva, fone – miesto siluetas);

25. „Šv. Morkus evangelistas“ (šv. Morkus, laikantis plunksną ir atverstą knygą, atremtą į liūto galvą, fone – miesto siluetas);

26. „Šv. Jonas evangelistas“ (šv. Jonas dešine laiko plunksną, kairė pakelta, prieš jį – atversta knyga ir erelis, fone – gamtos peizažas).

Herbinė presbiterijos ir centrinės navos skliautų dekoracija:

27. Tapytas skydas „Lietuvos Vytis“;

28. Lipdytinis plafonas „Lenkijos Erelis“;

29. Lipdytinis plafonas „Pacų Gozdava“.

Švč. M. Marijos litanija neatsitiktinai pasirinkta kaip bažnyčios skliautų dekoracijos pagrindas. Šios temos radimasis Merkinės bažnyčioje turi šakotą semantinę šaknį. Neabejotini litanijos pasirinkimo motyvai yra bažnyčios titulas – Švč. M. Marijos Ėmimo į dangų ir šimtmečiais Merkinėje gajus Švč. Mergelės Marijos kultas, kurį čia taip pat skatino dominikonų ir jėzuitų vienuoliai. Ne kartą šaltiniuose yra

užfiksuotos gausios Merkinės parapijiečių procesijos, ėjusios į Trakus pagarbinti stebuklingą Švč. M. Marijos paveikslą. Švč. M. Marijos litanijos ciklo tapymo metu bažnyčioje būta bent penkių Marijos atvaizdų. Vienas paveikslas laikytas stebuklingu, kitas gerbtas kaip labai senas, galbūt Lietuvos didžiojo kunigaikščio Aleksandro dovanotas. Bažnyčioje buvo ir reljefas su Loreto Švč. M. Marijos skulptūros atvaizdu. Švč. M. Marijos litanija XIII a. radosi būtent Lorete ir ilgą laiką buvo vadinama loretaniškąja (Loreto) litanija. Lietuvoje ji buvo itin mėgiama.

Popiežius Pijus VII už litanijos sukalbėjimą per Grabnyčias, Apreiškimo, Švč. M. Marijos Ėmimo į dangų, Nekalto Prasadėjimo ir Gimimo šventes 1817 09 17 suteikė visuotinius atlaidus. Atlaidus jis priskyrė ir gegužinėms pamaldoms, kuriose būtina yra giedama Švč. M. Marijos litanija. Lietuvoje gegužinės pamaldos pradėtos laikyti gana vėlai – po 1853 m. Seinų vyskupijoje, o Vilniaus vyskupijoje, kuriai priklausė Merkinės parapija, įvestos tik 1884 m¹⁵. Jos greitai išpopuliarėjo, įgaudamos ir liaudiško pamaldumo formų. J. Vaišnora nurodo, kad „gegužinės pamaldos, kurių įvedimas Lietuvoje sutapo su tautiniu atgimimu, buvo savųjų teisių bažnyčioje atgavimo skatintojos ir lietuviškos sąmonės stiprintojos“¹⁶. Ši teiginį puikiai iliustruoja Merkinės bažnyčios atvejis, kai kone svarbiausias pagrindinių gegužinių pamaldų atributas – Švč. M. Marijos litanija – XX a. pradžioje buvo ištapyta emblemomis ir lietuviškai išrašyta bažnyčios skliautuose (tik dvi šios litanijos ciklo kompozicijos neturi invokacinių banderolių).

Švč. M. Marijos litanija buvo išreiškiama ne tik pagarba Švč. M. Marijai, su šia litanija sietos tiek tautos, tiek religijos laisvės viltys: 1883–1885 m. savo laiškuose popiežius Leonas XIII prisakė katalikams kasmet kiekvieną dieną nuo spalio 1 d. iki lapkričio 1 d. sukalbėti bent po vieną rožinio dalį kartu su Švč. M. Marijos litanija tol, kol jų tikėjimas ir Bažnyčia bus persekiojami.

Kompozicijos, skirtos Švč. M. Marijos litanijos invokacijoms, netapo vien Merkinės bažnyčios dekoru dalimi, jos buvo nuolat aktualizuojamos, juolab kad ir už vaikišką nuodėmę kunigas vaikams paskirdavo sukalbėti Švč. M. Marijos litaniją¹⁷.

1920 m., kai kun. K. Ribikauskas lenkų kariuomenės trečiąkart buvo suimtas ir išvežtas iš Merkinės, parapijiečiai rašė gausius raštus vyskupui, prašydami išvaduoti jų gerąjį ganytoją. Puvočių kaimo prašyme bažnyčios dekoracija traktuota kaip svarus gynybos argumentas: klebono darbai liko ilgiems metams – jis perdažė ir išpuošė bažnyčią, „kad net akį veria. Visoje apylinkėje nėra panašios gražios bažnyčios“¹⁸.

Kiekvienam katalikui Švč. M. Marijos litanija pirmiausiai asocijuojasi su gegužinėmis pamaldomis, o gegužės mėnuo – šviesiausia, linksmiausia bažnyti-

nių metų atkarpa, lydima Prisikėlimo džiaugsmo ir ženklinama iškilių švenčių. Švč. M. Marijos litanijos scenų užsakovai garbindami Mariją kartu ketino įamžinti ir giedrąją tikėjimo pusę.

Daugelyje litanijos ciklo scenų Švč. M. Marijos garbės titulai pateikiami emblemų forma, simboliais. Medalionuose Marijos simboliai dažnai komponuojami debesų fone. Aplink simbolinius objektus sklindanti šviesa nugiedrija dangų praskirdama debesis. Nušvitimas ir taurus vaizduojamų aukso ar vario daiktų spindesys yra sakralaus ir alegoriško turinio aliuzija. Švč. M. Marijos litanijos kompozicijos taikliai perteikia teologinę invokacijų prasmę: titulas „aukso namai“ vizualiai materializuojamas kaip nedidelė aukso spalvos kupolinė bažnytėlė (Marijos simbolis) – Dievo būstas, pradinis ir amžinas (3 pav.). „Dovydo bokšto“ scena, vaizduojanti akmens luitų gynybinį bokštą, įkūnija Švč. M. Marijos – tvirtos tikėjimo gynėjos – idėją. „Dangaus vartai“ simbolizuoja Viešpaties atėjimą į žemę per Mariją, pagal pranašystę – per uždarus vartus, kurie nebus žmogui atverti. Aklina vartų arka vaizduojama žavingos gamtos apsupty – rojaus prieangy (ir t. t.). Augmenijos ar debesų fonas daugelyje kompozicijų kiek abstrahuotas, tačiau subtiliai nutapytas. Scenose „Aušros žvaigždė“ ir „Nuliūdusiųjų paguoda“ (4 pav.) peizažas realus, greičiausiai čia pavaizduotos Merkinės apylinkės – juk neatsitiktinai įpinti platokos upės, lietuviškų kapinaičių motyvai. Marijos – aušros žvaigždės – simbolis užkoduoja žadėjimo, vilties reikšmę, todėl jos suspindėjimas virš Merkio (Nemuno?), matyt, parinktas neatsitiktinai – atpažįstamas peizažas tikinčiajam priartina sudėtingą alegoriją semantiką (5 pav.).

Šis, kaip ir keturių evangelistų, ciklas nutapytas profesionalaus dailininko, kuriam nebuvo svetima simbolizmo estetika ar romantizmo stilistika. Tėn, kur siužetinių kompozicijų nesugadino laikas ar renovacija, nivaliavusi jautrią pirmąją tapyseną, sulėkstinusi piešinį, išliko puikios tapybos fragmentų. Evangelistų scenos liudija jų autorių buvus geru portretistu. Evangelistų atvaizdai labai portretiški (6, 7 pav.). Gal kuris iš jų (kad ir šv. Lukas) turi autoriaus bruožų?

Kas Merkinės bažnyčios polichrominės dekoracijos autorius? Be kelių nuošimčių tai – Kazimieras Imeninskis. Ši teiginį pagrindžia bažnyčios kasos išlaidos (K. Imeninskiui ir jo padėjėjams už dekoru, altorių atnaujinimo darbus buvo sumokėta per 6000 rub.) ir aptiktas paliudijimas senoje periodikoje¹⁹. Tačiau kodėl rašiusieji apie Merkinę ir jos puošybą nenurodavo autoriaus? Juk tas pats K. Imeninskis plačiai istoriografijoje minimas kaip 1917 m. nutapęs Merkinės bažnyčiai kryžiaus kelio stotis, kurių įgijimui aukojęs V. Krėvės-Mickevičiaus tėvas. Taip pat yra žinoma, kad K. Imeninskis nutapė ir Šv. Velykoms skirtas dekora-

cijas (šie darbai Merkinės bažnyčioje nebeišliko). Kodėl šis dailininkas nežinomas mūsų dailėtyrai? Koks jo likimas, kur įgytas išsilavinimas, kur kiti jo kūriniai? Ar būtent Kazimieras Imeninskis 1912 m. dekoravo Valkininkų bažnyčią?²⁰ Ar jis ilgai gyveno Vilniuje ir kokie saitai jį siejo su Aleksandru Imeninskiu, Tiltogatvėje turėjusiu dirbtuvę ir iki 1914 m. atnaujinusiu daug altorių, sieninės tapybos kūrinių, dirbusiu Vilniaus Šv. Jokūbo, Visų šventų, Šv. Stepono ar Šv. Mikalojaus bažnyčiose?

Neatsakytų klausimų gausa neturėtų nublankinti šio autoriaus: jis vertas būti paminėtu dailininkų žodyne.

Gauta 2002 06 05

Nuorodos

- ¹ 1971 m. bažnyčios sieninę tapybą atnaujino E. Žilyš. Paskutiniai tokio pobūdžio darbai atlikti 1991–1992 metais. Architektui Algimantui Urbštui vadovaujant, polichromiją atgaivino Rimantas Kurlinskas iš Panevėžio. Galbūt būta ir dar ankstesnių sienų tapybos atnaujinimų.
- ² A. Raulinaitis, Žymus architektūros paminklas, *Merkinė*, V., 1970, p. 52; S. Kiškis, Šis tas iš Merkinės praeities, 1984 (mašinarštis, *MABRS*, f. 29–1057, l. 17); kun. J. Reitelaičio priedas po 1884 m. Merkinės bažnyčios inventoriaus nuorašu (*MABRS*, f. 136–10, l. 57).
- ³ P. Biržys, *Lietuvos miestai ir miesteliai. Alytaus apskritis*, t. 1, Kaunas, 1931, p. 480.
- ⁴ *MABRS*, f. 136–10, l. 57.
- ⁵ J. I. Kraszewski, *Druskieniki. Szluz literacko-lekarski*, Wilno, 1848, s. 45. Už šią nuorodą esu dėkinga Regimantei Stankevičienei.
- ⁶ B. Kviklys, *Lietuvos bažnyčios. Kaišiadorių vyskupija*, t. 6, Chicago, 1987, p. 28.
- ⁷ *MABRS*, f. 136–10, l. 67.
- ⁸ Ten pat.
- ⁹ *MABRS*, f. 29–1057, l. 81.
- ¹⁰ Merkinė (Trakų pav.). Bažnyčios atnaujinimas, *Aušra*, 1913 07 25, Nr. 15, p. 235.
- ¹¹ *LVIA*, f. 1541, ap. 1, b. 132, l. 179.
- ¹² Merkinė, *Aušra*, 1912, Nr. 10, p. 157.
- ¹³ Merkinė (Trakų pav.). Bažnyčios atnaujinimas, *Aušra*, 1913 07 25, Nr. 15, p. 235.
- ¹⁴ *LVIA*, f. 1541, ap. 1, b. 109, l. 5v.- 40.
- ¹⁵ J. Vaišnora, *Marijos garbinimas Lietuvoje*, Roma, 1958, p. 61. Vilniaus vyskupijos valdytojas K. Michalkevičius 1912 04 20 išleido aplinkraščių diecezijos dvasininkams, kuriuo reglamentavo gegužinių pamaldų eigą ir nurodė, kurias giesmes ir maldas vartoti liaudies kalba – lietuvių ar lenkų pasirinktinai (*LVIA*, f. 694, ap. 1, b. 2912, l. 29).
- ¹⁶ Ten pat, p. 65.
- ¹⁷ J. Bingelis, Merkinės vidurinės mokyklos kūrimosi pradžia (*MABRS*, f. 8–18).
- ¹⁸ *MABRS*, f. 29–1057, l. 89.
- ¹⁹ Merkinė, *Aušra*, 1914 02 20, Nr. 7, p. 86.
- ²⁰ Valkininkai, *Aušra*, 1912, Nr. 24, p. 379.

Skirmantė Smilingytė-Žeimienė

DECORATION OF VAULTS OF THE MERKINĖ CHURCH

S u m m a r y

The décor of the Merkinė Church is a rare piece of professional wall painting art in churches, created by local artists in the beginning of the 20th century. The wall painting at the Merkinė Church is a part of vault and wall decoration – it was matched to the vault stucco mouldings of the second half of the 17th century – and together they make one harmonious decorative whole. Stylised vegetal ornaments and plot painting cover the vaults of the central nave and presbytery completely. The main cycle of the painted compositions of the Merkinė Church vaults (20 medallions and two plafonds) are devoted to the invocations of the Virgin Mary litany and are the only instance of the broad development of this theme in the décor of Lithuanian churches. Glory titles of the Virgin in the above scenes are mainly depicted in the emblematic form and symbols, matching the theological meaning. The landscape of the Merkinė surroundings recognisable in the background of several compositions makes the complicated allegories closer to a churchgoer. The wall painting of the Merkinė Church, created in 1913, is a demonstration of not only the religious aspirations of the customers, but also of their national and political interests. The Emblem of Lithuania painted on the vaults of the presbytery together with the litany invocations in Lithuanian manifest the nationality of the parishioners of that time. At the same time, the ordering of this piece of art demonstrates that customers positively contemplated on the historical past of Merkinė and artistic heritage of the church as well as on the tradition of Virgin Mary adoration. The author succeeded in determining the creator of this impressive work – it is Kazimieras Imeninskis from Vilnius, a professional artist that was not known to Lithuanian art critics before. It might be that the author depicted himself in one of the images of the Four Evangelists on the vaults of the central nave.